FİGÜRDEN SÖZCÜKLERE: KOMET'İN RESİMLERİ İLE ŞİİRLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ferhunde KÜÇÜKŞEN ÖNER [1]

ÖZ

Resim ve şiir sanatları duyu, duygu, düşünce ve duygulanmaları dile getirirken farklı çıkış noktalarından hareket etse de uzamlarının sınırlılığı, kullandıkları malzemeyi etkili ve yerinde kullanmak zorunda oluşları bakımından birbirleriyle benzeşir. Resim renk, desen ve şekilleri kullanırken, şiir sözcüklerden yararlanır. Ancak türün gerektirdiği sınırlılıklar her iki sanatın da benzer ifade yolları tercih etmesinin ve birbirlerinden yararlanmanın önünü açmıştır. Resim ve şiir sanatlarının 'betimleme, simgesel, sembolik ve imgesel anlatım' bağlamında birbirlerinden beslendikleri sıkça görülmüştür. Bu nedenle her iki sanat dalı da yalnızca anlama ve görme/gösterme odaklı yaklaşımlarla çözümlenemez. 20. Yüzyılın başlarından itibaren özellikle Cumhuriyet döneminden sonra şiirlerinde resim sanatının olanaklarını kullanan ya da resimlerinde şiirsel bir tavır sergileyen sanatçıların sayısı artmıştır. Her iki sanat alanında da yapıtlar vermeyi tercih eden ressam-şairlerin sayısı da azımsanmayacak kadardır. Bu makalede 1960'lı yıllardan itibaren Türk resim sanatının önemli isimlerinden biri olan ve şair kimliği ile de yer edinen Komet'in (Gürkan Coşkun), resimleri ile şiirleri arasında bir karşılaştırma yapılacaktır. Sanatçının bütün olarak sanat anlayışı ortaya koyulurken resim ve şiir sanatlarının bu bütünlüklü anlayışın oluşumundaki payı ele alınmaya çalışılacak, resimleri ve şiirlerinin birbirini besleyen, tamamlayan yönleri incelenecektir. Böylece ressam-şair kimliğiyle sanat tarihinde yer edinmiş bir sanatçıdan yola çıkılarak resim ve şiir sanatları arasındaki ilişkinin boyutları da ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Komet, resim, şiir, renk, sözcük.

[1]Dr. Öğr.Üyesi, Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-iş Öğretmenliği A.B.D., foner(at)bartin.edu.tr.

FROM FIGURES TO LETTERS: THE RELATIONSHIP BETWEEN THE PAINTINGS AND POEMS OF KOMET

ABSTRACT

Although each has a unique starting point when expressing various kinds of sense, emotion, idea, and affection, painting and poetry resembles each other in that these two branches of art have a limited space and thus, they have to use materials efficiently and effectively. Painting employs colors, patterns, and shapes, whereas poetry makes use of letters. Nevertheless, the above mentioned limitations have paved the way for both the branches of art to prefer similar ways of expression, and benefit from each other. It is very common that painting and poetry inspire each other in 'descriptive, symbolic, and imaginative expressions'. Therefore, neither of these branches of art can be analyzed only through focusing on understanding and showing. From the early 20th century onward, especially following the Republican Period, the number of artists who make use of painting in their poetry or of poetry in their paintings has increased. Also, the number of artists who produce works in both the branches of art is not low. This study will make comparisons between the paintings and poems of Komet (Gürkan Coşkun) who has been an important figure in Turkish painting after 1960s and who is also known for his poetry. Apart from discovering his approach to arts as a whole, the role of painting and poetry in his holistic approach is also going to be discussed and the question of in what ways his paintings and poems influenced and complemented each other will be answered. As an ultimate analysis, the dimensions of the relationship between painting and poetry will be studied by referring to an artist who has left his mark in art history with his painter-poet personality.

Keywords: Komet, painting, poetry, color, letters

Öner, F.K. (2018). Figürden Sözcüklere Komet'in Resimleri ile Şiirleri Arasındaki İlişki. *ulakbilge*, 6(27), s.1095-1121.

Giriş

Şiir ve resim sanatları ifade araçları, göstergeleri birbirinden farklı olsa da kullandıkları malzemenin sınırlılığından ve bu sınırlılığın yarattığı derinleşmeden beslendikleri için benzeşir.

> Sözsel bir ifade biçimi olan edebiyatla, kendine çizgi, renk, tonlama vb. yollarla bir başka ifade biçimi bulan resim sanatı arasında yazar ve ressamın izlenim ve duygularını dışlaştırması bakımından ortak bir payda vardır. İzlenim ve duygularını ister sözle isterse renkler ve çizgilerle dışlaştırsınlar, bunlar her iki sanatçının da ifade araçlarından başka bir şey değildirler. Çünkü kelime, ezgi, çizim, resim ya da mimari olarak ifade edilmemiş bir imge var olmayan bir şeydir; onu var eden ifadedir. (Bilen Buğra, 2000:9)

Bu benzeşme resim ve şiirin en eski sanatlar oluşu ve duyuları yansıtırken birbirinden beslenmesi ile genişlemiştir. Tarihin en eski sanatlarından olan şiir ve resim, görsel ve sözsel bakımlardan temsil alanı oluştururken gösterge, metin bağlamında ortak bir duyu dünyası da yaratmışlardır. Yunanlı şair Simonides'in "şiir konuşan resimdir ve resim susan şiirdir" (Akt. Anar, 2015: 15) sözünün yanı sıra resim sanatı için sıkça yapılan "sessiz şiir" tanımlaması ilk çağlardan, itibaren bu iki sanat dalı arasında benzerlik ve beslenme üzerinden şekillenen ilişkinin boyutlarını göstermektedir.

Ekfrasis, resim ve şiir sanatları arasındaki ilişkinin göstergesel ve metinsel düzlemde organik bir bağa dönüştüğünü gösteren kavramlardan biridir. Bu kavram "genelde görsel sanat eserlerinin sözle temsil edilmesi anlamına gelmektedir" (Anar, 2015: 23) Şiir ve resim sanatlarının hem kendi içlerinde hem de birbiriyle olan ilişkilerindeki değişime paralel olarak ekfrasis kavramı da daha geniş kapsamlı bir içeriğe sahip olmuştur. Başlangıçta yalnızca retorikle ilgili bir kavramken süreç

içerisinde "gerçek veya kurgusal bir metni dramatize etmek; gerçek ya da kurgusal görsel sanatların edebi açıklaması; bir söylem biçiminden diğerine aktarılabilen antolojik bir parça" gibi anlamlarda da kullanılmıştır (a.g.e.: 25). Bu kavram süreç içerisinde her iki sanatın ortaklığını ortaya koyan, (tasvir, gösterge, canlılık vb.) pek çok farklı kavram ve pratiği de kapsayan bir genişlemeyle karşılanmıştır.

Türk sanatında ilk örneklerden itibaren resim ve şiir sanatları arasında doğrudan bir bağ kurulduğunu söylemek güçtür. Ancak yazının resimle buluştuğu ilk örnekler tarih, tıp, astroloji kitaplarının resmedildiği minyatürlerdir. Edebi metinlerle resim sanatı arasındaki ilişki mesnevilerin minyatürlerinin yapıldığı kitaplarla başlar. Edebi bir metinde resmin yer aldığı ilk örnek XI. Yüzyılda Ayyuki'nin yazmış olduğu *Varka ve Gülşah* adlı mesnevinin Abdülmümin b. Muhammed tarafından yatay ve dar alanda tasarlayarak tasvir edildiği 71 resimlik eserdir." (Bilen Buğra, 2000: 39) Daha sonra Leyla ile Mecnun başta olmak üzere pek çok mesnevi minyatürlerle tasvir edilmiştir.

Batılı anlamda resim sanatının ilk örneklerinin verildiği XIX. yüzyıldan itibaren bu iki sanat arasındaki bağ farklı yollarla da kurulmuştur. Özellikle betimleyici anlatım tercihi her iki sanatın da ortak noktada buluştuğu zeminlerden biri olmuştur. Yüzyılın son çeyreğinde parnasizm ve sembolizm akımından etkilenen Ara Nesil ve Servet-i Fünûn sanatçıları, resim ve şiiri önce betimleyici anlatımda birleştirmiş ardından resim altına şiir yazma geleneğini başlatmıştır. Şiirin yapılanması resim sanatının betimleyici özelliklerinden yararlanılarak gerçekleştirilmiş, tabiat resim gibi şiirin de önemli temalarından birine dönüşmüştür. Cenap Şehabettin'in şiirlerindeki doğa betimlemeleri resimseldir. Dönemin şairlerinden Tevfik Fikret'in aynı zamanda ressam oluşu da iki sanat dalı arasındaki ilişkinin derinleşmesine katkı sunar. Tevfik Fikret'in "Resim Yaparken" adlı şiirinde resim ve şiir sanatını yaratıcılık ve dış dünya ile ilişki kurma bağlamında bir araya

getirmesi anlamlıdır. Sonraki dönemlerde resim ve şiir sanatlarının birbirinden sürekli beslendiği, ressam şairlerin sayısının arttığı görülmektedir. Bir taraftan Cenap Şehabettin, Ahmet Haşim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Edip Cansever gibi resim sanatının olanaklarından yararlanarak şiir yazan; diğer taraftan Bedri Rahmi Eyuboğlu, İlhan Berk, Metin Eloğlu, Oktay Rifat gibi ressam ve şair kimliğiyle yapıtlar üreten sanatçılar yetişmiştir. Bu sanatçıların –belli yönleriyle Bedri Rahmi Eyuboğlu'nu ayrı tutarsak- şair kimliklerinin ön planda olduğu, ressam kimliklerinin şairliğini besleyen ikincil bir etki yarattığı söylenebilir.[2]

Komet (Gürkan Coşkun)[3] de resim ve şiir sanatlarını sanatçı kimliğinde birleştirenlerden biridir. Ancak Komet'in (1941-) şiirleri, ön plana çıkan ressamlığını açıklayıcı/tamamlayıcı yönüyle ele alınmalıdır. Renkleri kullanarak takındığı Sürrealist, toplumcu ve eleştirel, ironik, kimi zaman absürd tutumu sözcükleri kullanarak devam ettirir. Kendisiyle yapılan söyleşilerde Komet'in şiir yazmasıyla, resim yapması arasında bir ilgi, benzerlik var mıdır, yoksa ikisi ayrı alem mi? sorusuna renk ve dil üzerinden şekillenen sanatsal göstergeleri, bir silah olarak algıladığı için resim yapmakla şiir yazmak arasında çok büyük farklar görmediği yönünde cevap verir: "Aslında çok bir fark yok. Medyum (yani aracı malzeme) değişiyor. Çünkü söylemek istediğinizi, önerinizi örmek için değişik espaslarda kulaç atabilirsiniz. Ama tabii ki silahınızı kullanmayı bilecek, elemanlarınızı gayet iyi tanıyacaksınız. Aynı anda ayrı âlem katmanları olarak beliriyorlar. (Akt. Erciyes vd., 2013:8) 60'tan fazla kişisel sergi açan Komet'in

[2] Ayrıntılı bilgi için bkz. Nejat Birinci, *Edebiyat Üzerine İncelemele*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000,s.89-109.

[3]1941 Çorum`da doğan Gürkan Coşkun, 1960-1967 yılları arasında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi`nde Halil Dikmen, Zeki Faik İzer Atölyeleri`nde çalışır.1971`de devlet bursu ile Paris`e gider. Vincence Üniversitesi Arts Plastique Bölümü`ne devam eder ve Beaux Arts`da Singier ile çalışır.1974 yılından itibaren başta Türkiye ve Paris'te olmak üzere olmak üzere 60'tan fazla kişisel sergi açmıştır. Kuyruklu yıldız anlamına gelen Komet ismini, 50'li yıllarda ünlü olmuş 'Bill Haley and The Comets' grubundan aldığı söylenir. (Lebriz.com)

Koşarak Geldim Çorabı Deldim (2004), *Olabilir Olabilir* (2007) *Komet Momet* (2013), *Esas Mesele İdi Fiil* (2017) adlarıyla yayınlanan dört şiir kitabı vardır. "kalıplaştırıcı, insanı sadece tüketici bir sürü olarak gören zihniyete başkaldırmanın, (onca toplumsal deneyimlerden sonra, düş kırıklıklarından sonra) başkaldırmanın bir türü"(Şarman, 2013: 12) olarak gördüğü şiiri resmin dışında anlatma ihtiyacını karşılayan alanlardan biri olarak tanımlar: "Bunlar da başka bir çeşit yaratma dürtüsüyle oluşuyor. Medyum değişik. Çocukluktan beri aşırı okuyan birisi ve şiirle büyümüş bir kuşağın mensubu olarak yazmadan edemezdim. Ayrıca coşku ve felsefi dilemmayı başka türlü mezcedemezdim." (Graf, 2013: 16).

Figür odaklı kompozisyonları tercih eden ve figürden insana, yaşama, psikolojik atmosferi imleyen Komet, yaşamı ve insanı anlatma ihtiyacını karşılamayı şiirle de devam ettirir. Resim ile şiir arasında kurduğu bağı yapıtlarında açıkça dile getirmekten kaçınan sanatçının "İstemiyordum" adlı şiiri yaşam, iç dünya, can sıkıntısı, şiir, resim ve sonunda toplum odaklı bir bakışa gittiğini ortaya koyan ender metinlerdir:

> Uzaya gitmek istemiyordum/Uzaylı olmak istemiyordum/topal olmak istemiyordum/Teknolojiden nefret ediyordum/Başım ağrıyordu, dizim ağrıyordu/Sırtım ağrıyordu, nefes alamıyordum… /Canım sıkılıyordu/Dinlenmek istiyordum/Sürrealist olmak istemiyordum/Kübist olmak istemiyordum/ölmek istemiyordum…/El emeğiyle geçinenlerin/Esnafın çiftçinin/Resimlerini yapmak istiyordum. (Komet, 2017: 29)

İlk bölümde insan, ikinci bölümde ressam olarak yaşadığı iç sıkıntısını betimleyen sanatçı, son bölümde insan ve ressam olarak yaşadığı iç sıkıntısını giderecek toplumcu tavra yönelir. Bu tavır sanatçının resim ve şiirlerinde daima vardığı noktayı gösterir. "İstemiyordum" şiirinde dile getirdiği insanların resmini sıkça yapmasa da "Bağbozumu" gibi resimlerinde bu arzusunu gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu nedenle Komet'in şiirleri ile resimleri; dünyayı görme, insan ve

duyguları anlamlandırma, sanat eserini yapılandırma, ironik yaklaşım, toplumcu hassasiyet ve eleştirel tutum, beslendiği kaynaklar noktasında benzeşir.

Resim 1. Komet, "Bağbozumu", 56 × 65 cm. Yağlıboya, 2009.

Bunun gibi pek çok ortak nokta sanatçının resim ve şiir sanatlarını poetik bağlamda birlikte düşündüğünü, temelde bu iki sanatı birbirinden çok da farklı görmediğini ortaya koyar.

Renk ve Figür: Sözcükler ve Bilinçaltı

Komet yapıtlarının uzamını şiirde sözcüklerle, resimde renklerle oluşturur. Anlatma aracı olarak gördüğü renk ve sözcükleri kasıtlı olarak bilinç, kurmaca ve gerçeklik arasında bir noktada kullanan Komet'in sanatı da bu sayede dil-renk-bilinç(altı) temsiliyeti üstlenir. Ahmet Oktay, sanatçının yapıtlarında öngördüğü yapının kendini dış dünyayla kurduğu/kuramadığı bağ üzerinden var ettiğini söyler:

> Yapıp etmelerimizin biçimlendiği ya da biçimlendirildiği bu gerçeklik dünyası değildir ilk bakışta öngördüğü. Sadece tuvalinde gerçekleştireceği dünyadır. Tümüyle kurmaca'dır bu dünya. Düşlemin (fantasy) ve duyarlığın temsilini öngörür. Ortalama seyirciye bir öykünün betimlemesi gibi görünen, aslında çelişkin bir birlik oluşturan farklı temsil edişlerdir. Tuvalin uzamında (mekânında) görülen nesneler, figürler kuşkusuz reel dünyadan derlenmişlerdir; ama bu uzam tümüyle kurgulanmıştır, bir yandan ressamın düşleminin bir yandan da seyircinin düşleminin farklı tasarlayışları tarafından sürekli yenilenmekte, simgeselleştirilmekte ama hiç bir zaman reel dünyanın verileriyle ve ortak bir önkabule uygun olarak betimlenememektedir. Karşılıksızdır bir anlamda." (Oktay :1)

Resimlerindeki tercih bilinçaltına ilişkin olsa da kompozisyonu ihmal etmeyen bir yapıyla karşılaşılır. Şiirlerinde de benzer bir yaklaşım sergileyen Komet, sözcüklerin ses uyumunu çağrışım odağı olarak kullanır ve sözcükler, gerçek dünyaya ilişkin olsalar da çağrışımla bir araya gelmiş gibi dururlar. Sözcüklerin bir araya gelme biçimindeki tesadüfü andıran tavır zaman zaman anlamın ikinci planda kalmasına yol açsa da dizelerin dış dünyayla kurduğu bağ tamamen kopmaz. Dış dünyayla tamamen kop(a)mama tavrı resimlerinde de vardır: "Komet ana öğesi figür olan ve olayın bu öğeye bağlı olarak kurgulandığı resimlerinde gerek figürü, gerek olayı keskin çizgi ve renklerle, şok etkisi yapan leke ve renk kullanımıyla vurgulamaktadır." (www.beyazart.com) "Şok etkisi yapan leke ve renkler" Komet'in resimlerindeki kompozisyonun da temelini oluşturur. "Adalar'dan Yaza Ettik De Veda" resminde bir öykünün resimlenmesi gibi görünen kompozisyon ilk etkiden sıyrıldıktan sonra farklı çağrışımları da beraberinde getiren anlam dünyalarına açılır.

Resim 2. Komet, "Adalar'dan Yaza Ettik De Veda", 54x65 cm. Yağlıboya.1998.

Esas Mesele İdi Fiil kitabında yer alan "Aşk Şiiri" de benzer biçimde yapılanmıştır.

> Biz neredeyiz sevgilim –sahiden nerdeyiz/Fakat farkındayız gidiyor gibiyiz/ Böyle mi olacaktı sonumuz/nereye gidiyorsun böyle miyiz/ Yağmur yağıyordu ne anlatıyordun unuttum/Saklanıyordun nar ağaçlarının altına/Yağmur yağıyordu Kaldırımlara/mavi yakalı elbisenle pencerede/düşünüyordun nasıl ıslanmadan eve döneceğini/Affet bizi/seni –kurutmayı- unutmuştuk aşkım/lambayı söndürmeyi unutmuştuk. (Komet, 2017:15)

"Adalar'dan Yaza Ettik De Veda" ile "Aşk Şiiri" yapısal olarak birbirine benzemektedir. Komet'in resimde oluşturduğu çok katmanlı yapı, bir öyküyü çağrıştırdıktan sonra resmin kendisine dönmeyi neredeyse zorunlu kılar. "Aşk Şiiri"ndeki içtenliğe aşk duygusuyla dönme arzusunun dış gerçeklikle temas ettikçe kesintiye uğraması ve bu kesintilerin yarattığı katmanlı yapı da resmindeki derinlikli boyutla benzeşir.

Komet'in resimlerinde fonun bulanıklığı, zamanın genel, felsefi ve tarihlendirmeden uzaklaşan yönüne ve insan ilişkileriyle şekillenen belirsizliğe yapılan vurgudur. Fonun belirsizliğinden sıyrılıp görüntüsünü netleştiren her figür (her insan), ayrıntıları hatırlanan bir rüya atmosferini andırır. Bu figürler, anlamın – bazen de anlamsızlığın- içine yerleştirilmiş birer ifade aracı olarak düşünülebilir. Bu nedenle aynı resimde farklı figürlerin birbirleri açısından önemli olduğu görülür. Birbirinin ötekisi olan bu figürler fonun belirsizliğinde anlam kazanır ve sanatçının sürreal tavır sergilediğine işaret eder. Örneğin "Sınırda Körebe" resminde ötekinin varlığını "resmetme maskesi altında insanın çelişkiler ve tutkular dünyasını bütünüyle gerçekdışı hale getirmeye" (Freud, 1996: 69) çalışan insanlar resmedilmiştir.

Resim 3. Komet, "Sınırda Körebe", 89x116 cm. Yağlıboya.2009.

Şiirlerinde figürün karşılığı olarak düşünülebilecek 'birey'in varlığını ön planda tutan Komet, modern insanın çelişkilerini ve tutkularını sözcük tercihleri, sözcüklere getirilen eklerle ortaya çıkan çok anlamlılık, dize tekrarları, metinlerarasılık gibi unsurlarla dile getirir. "Medeniyet Hırkası" şiirinde de birinci çoğul (biz) dilini kullanarak "Sınırda Körebe" resmindeki insanların çelişkilerini anlatmaya devam eder gibidir:

> …işimiz namımız kaybolup gitmiş/yeni bir sürgün gibi/ Suya-yere-derde-düşeriz…/Uzakta dururuz en uzakta/bir ağaç gibi resmin içinde/Elişi siyah koyu yeşil siyahtan/kendimizden başka hiç kimsenin haberi olmadan/ Kederli kitaplardan geçeriz, akar sulardan…<Güya ilerlerken/dirsekleri delinmiş hırkamızla/İçinde yüzdüğümüz zor derede/ mana kazanırız biraz hiç olmazsa. (Komet;2013: 81)

'Simgesel, imgesel ve gerçek' Jacques Lacan'ın psikanalitik kuramına göre insan gerçekliğinin üç farklı düzlemidir. Ruhsal yapılanma bu üç düzlemin kesiştiği ya da düğümlendiği alanda oluşur. Lacan, zamanla imgesel düzen dışında insan yavrusunun içine doğduğu toplumsal, kültürel ve dilsel ağlar olarak ifade ettiği simgesel düzenin etkisini ve düzenleyici olarak meydana getirdiği değişiklikleri daha fazla vurgulamaya başlar ve dilin insan olma ve insanı anlama sürecindeki öneminden sık bahseder. "Lacan'a göre gerçeğin bizi çevreleyen dış dünyayla eş anlamlı olmadığını dilin bilinçaltını ortaya çıkaran özelliği sayesinde anlarız. Bu nedenle bilinçdışı da bir dil gibi yapılanmıştır." (Tuzgöl, 2018:46) Komet'in resimlerinde ve şiirlerinde simgesel, imgesel ve gerçek düzlemleri arasındaki ilişkiyi -bu düzlemler arasındaki sınırı kaldırarak- sıkça kullandığı görülür. Resimlerinde figür odaklı kompozisyonları tercih etmesinin nedenlerinden biri de bu düzlemleri gösterme arzusu olabilir. "Figürlü Kompozisyon" serilerinin çoğunda insanın simgesel, imgesel ve gerçek düzlemlerinde gezindiği görülür. Bir taraftan ötekilerin (başka insanların) yanında olan insanlar diğer taraftan 'kendilik bilinci'ne yönelmiş ve bu ikisi arasında denge kuran/kuramayan bireylere dönüşmüştür.

Resim 4. Komet, "Figürlü Kompozisyon", 72x92 cm. Yağlıboya.2001.

"İsterken" şiirinde de bu düzlemler arasındaki sınırın kaldırıldığını ve karmaşık birey yapısının ortaya çıkarıldığı görülür:

> Yalancıları-bile bile kötülük yapanları, pisleri/Yüksek sesle konuşanları/Karşımızda burunlarını karıştıranları,/…….! Ve. Vs. ile … Robot olmaya direnen bir robot (muydum sanki ben)/Girdisi çoktan edinilen/kafası kopartılmış Sonuç/(Beşikte yan yatmış kurumuş yavruları)/ ile her Sabah bize somurtan simitçiler su taşıyan katırlar/gece nöbetçileri kurşun geçirmez düşünce üretme odakları/ile v.s. ile temkinle yaklaşan muhteşem sonumuz,/bütün eski happy end li Hollywood filmleri. OH ve AH ile ve… (Komet, 2013: 27)

Resim 5. Komet, "Figürlü Kompozisyon", 72x92 cm. Yağlıboya.2014.

Komet, resim ve şiirlerinde bireyin kendi olma sürecini sıkça dile getirir. Bu süreci ele alma biçimi de ayna metaforuyla açıklanabilir. Kendine dönme, kendi olma sürecinde ayna metaforunun yüklendiği anlamı kullanan pek çok sanatçı vardır. "Lacan, 'ayna evresi' olarak tanımladığı süreci, kendini başkalarının (annenin) bir parçası olarak görmeye devam eden bireyin kendiyle yüzleştiği, kendine yabancılaşarak başkasının parçası olmaktan kurtulmaya başladığı an olarak açıklar."(Tuzgöl, 2018:45) Komet'in "Aynaya Baktım Abayı Yaktım" resminde de ayna evresini açıklayan bir tavır sergilenmiştir.

Resim 6. Komet, "Aynaya Baktım Abayı Yaktım", 46x38 cm. Yağlıboya.1996.

"Tersi Taksi" şiirindeki "işte zaman odası/düşümde büyük odada/dün gece gidip açtım/pencerenin önünde/annesi ölmüş meğer/sonra uyandım" (Komet, 2013:15) dizeleri ile "Yani-Olurduk" şiirindeki "Sonuçları seçelim. (seçelim de öyle gidelim)/Diyor(du) eskimiş tüvit ceketli adam./ içine yaslanan benlik/Olma isteğinde (belki de yok olma" (Komet, 2013:32) dizeleri ayna evresine giren bireylerin ruhsal durumunu imler. Sanatçının kendisi de Lacan'ın sanatı üzerindeki etkisini "Çimse" şiirinde dile getirir: "Şikâyetçiler arasında gezinirken Lacan/ Durumcunun sürahisi ve bir de tüy meselesi" (a.g.e. s.105)

Komet'in şiirlerinde ilk dikkat çeken unsurlardan biri olan dil kullanımı, bu kullanımın bilinç ve bilinçaltı ile olan ilişkisi, resimlerindeki figürlerin konuşturulması biçiminde yorumlanabilir. Sanatçının kendisi de şiirle ilişkiniz, sözle kurduğunuz bağ anlık esinlenmelerin kâğıda dökülmüş halleri gibi. Onlarda da resminizden aşina olduğumuz yalınlık var. Ama belki tümünün ortak yanı

'hınzırlığı'. Şiir için daha çok 'Komet'in özeli' diyebilir miyiz? sorusuna verdiği yanıtta bunu doğrular:

> Çok değişik çalışma durumları oluyor. Doğaçlama –otomatik yazı ile başlayıp yonta yonta kendisine yol açan şiir (resimde de tasarlamak ve onu realize etmekten hoşlanmam) uzun çalışmalardan sonra ya rate olur veyahut bir yapı ortaya çıkabilir. Bazen uzun bir metinden kalakala üç beş cümle kalır, onları toplayıp başka bir çalışmaya monte ettiğim de olur. Evet 'özelim' denebilir. Kargaşanın da bana çekici geldiği durumlar da olur. (Erciyes;2013: 8)

Resimlerinde 'tasarlamadığı ve realize etmediği' kompozisyonları şiirlerinde dilin varlığı üzerinden realize eder. "Dersimiz: İsim Cisim Biçim, L'Inquiéetude Dans La Nuit, Kafayı Bulduk, Seni Kandırdım, Pile" gibi resimlerinde yer alan figürleri, şiirlerinde şiir kişileri üzerinden konuşturduğu söylenebilir.

Resim 7. Komet, "Dersimiz: İsim Cisim Biçim", 73x92 cm. Yağlıboya.2007.

Resim 8. Komet, "L'Inquiéetude Dans La Nuit", 73x92 cm. Yağlıboya. 2014-15.

Resim 9. Komet, "Kafayı Bulduk", Yağlıboya, 16x22 cm.

Resim 10. Komet, "Pile", 60x73cm.2014

Resim 11. Komet, "Seni Kandırdım", 54x65cm.1998.

Resimlerinde gerçeğin dışında/görünenin altındaki halleriyle var olan figürler şiirlerinde bilinçaltından konuşur/düşünürler. Bu nedenle Komet'in şiir kişileri lapsus[4] dâhil bilinçaltını imleyen sözcüklerle konuşurlar. Komet'in resimlerindeki figürler ile şiir kişilerinin dili arasındaki bağı -bazen bilinçaltı/bilinçdışı etkiyi gösteren ancak anlamsal bütünlüğü tamamlamayan- metinlerarası ilişkiler yoluyla kurduğunu da görürüz. Örneğin Ahmet Haşim'in dizelerini anımsatan "Böyle acayip bir günün sonunda/Ah arzum bir cambazla kol kola" (Komet,2013:2); Nazım Hikmet'in dizlerini anımsatan "Sen neyin farkındasın/polis neyin farkında/Farkında mısın/Ağaçlarımızın farkında mısın"(a.g.e. s.61) ya da Mehmet Akif Ersoy'u çağıran "tek dişi kalmış star" (a.g.e. s.42) dizeleri şiirlerinde kurduğu metinlerarası ilişkinin resimlerindeki yapının da açıklayıcısı olduğunu gösterir. Metinlerarası ilişkinin Komet'in yapıtlarında ironik yapılanmanın harçlarından biri olduğunu da eklemek gerekir.

Toplumcu Tavır ve Çevre Duyarlığı

Komet, 1960'lı yıllardan itibaren politik tavrını belli etmiş bir sanatçıdır. Ahmet Oktay, sanatçının bu tavrını şaşılacak bir sanatçı sezgisiyle resimlerine yansıtmamayı başardığını ve politik değerlerden çok estetik değerlere bağlı kalmayı başarabildiğini belirtir.(Oktay: 2) Komet'in resim ve şiirlerinde takındığı toplumcu tavır açık göndermelerle ortaya koyulmaz. Bireyi, yalnızlığı ele alırken ya da toplumsal bir soruna işaret ederken birey ile toplum arasındaki dengeyi ihmal etmeyen sanatçı bireyden topluma, toplumdan bireye giden bir yolu tercih eder:

[4] Dil sürçmesi olarak da tanımlanan lapsus kişinin kendisine bir yararı olacağını bilmeden, bilinçaltının etkisiyle yaptığı hatalardır. Silvano Del Missier ise 'lapsus'u: "Kahramanın bazı garip davranışları, rüyaları ve duygusal iniş çıkışları, ikili bir anlamı ve gizli bir amacı maskeler. İçgüdülerin ya da toplum ahlakının kabul etmeyeceği derin isteklerin ortaya çıkması" olarak tanımlar."(Müge Yüksel, "Italo Svevo'nun Una Vıta, Senılıta' Ve La Coscıenza Dı Zeno Adlı Eserlerindeki Biçim Ve Kapsam Özellikleri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, s.105)

"Yaşadığım çağın tanıklığını, her türlü problemi, düşünsel derinlikleri, güncel olayları, acı ve tatlısıyla zapt etmek. Kişiselden toplumsala, toplumsaldan kişisele giden hafızayı nakşetmek diyebilirim" (Şarman, 2013: 12) Toplumcu tavrını çoğunlukla eleştirel bir söylemle dile getiren sanatçı şiir ile resim arasındaki dengeyi de bu hassasiyetle kurar. 'El emeğiyle geçinenlerin, esnafın çiftçinin' resmini yaparak iç sıkıntısını gidereceğini düşünen sanatçı, pek çok resim ve şiirinde birey ile toplum arasındaki dengeyi bozan aksaklıklara değinir. Gürültü, bağırma, postmodernizm, ağaç katliamı, cinselliğin bastırılması, tüketim toplumu olma yolunda insanlığın hızla ilerlemesi, insan hakları ihlali, siyaset kurumunun yanlışlıkları, kadın sorunsalı gibi pek çok toplumsal meseleye değinir ve bu sorunların bireylere nasıl yansıdığını da anlatır. "Fiyatlarımız Fırlamış" şiirinde esnaf ve çiftçilerin yaşadığı zorluktan postmodernizme kadar genişleyen bir zeminde eleştiriler yapar:

> …hayvanların fiyatları fırlamış-tı/ yere düşmüş-tü beyaz/ Dile düşmüş-tü kiraz/ üzümün vakti geçti/Eridi erimişti Esnaf – çiftçi filan biraz/Modern sanat kabız idi/Geçti zaten mini etek modası/geçen yaz/ Oradan oraya uçuşan pasaklı Türkler/ Bunu anlayana kadar/Post oldu (postolanlar)/Güncelciler gündelikçiler postacılar/komplocular da dâhil. (Komet,2017:17)

"Kime Niyet, Ali Cengiz Oyunu, Gözetliyorum, Bir Dakika, Suret Teknesi" gibi resimlerinde de toplumcu hassasiyetini eleştirel bazen ironik bir tavırla sürdürür.

Resim 12. Komet, "Kime Niyet", 46x55cm., Yağlıboya,2014

Resim 13. Komet, "Gözetliyorum", 73x92cm., Yağlıboya, 2008

Resim 14. Komet, "Ali Cengiz Oyunu", 90x116cm., Yağlıboya, 1970'li yıllar.

Kimi zaman resimlerinde takındığı toplumcu ve eleştirel tavrın hemen aynısını şiirlerine yansıtır. "Bir Dakika" resminde ağaç katliamını eleştiren sanatçı "Ah Ağaç" şiirinde bu tavrın aynısını sergiler: "Farkında mısın/Farkında mısın/ Ağaçlarımızın farkında mısın… /Çünkü ağaç arkadaşların kalbindedir karınları… /Kesmeyin kestirmeyin/ Onları üzmeyin işte" (Komet,2013:60-61)

Resim 15. Komet, "Suret Teknesi", 98x195cm., Yağlıboya, 1992-1999.

Komet, birey deneyimlerini, güncel sorunları, insanlığın toplumsallaşma sürecinde geldiği tüketim odaklı noktayı eleştirirken resimlerinde bulanık fonlar üzerinde beliren figürler ve bu figürlerin birbirilerine göre nasıl konumlandığını ön plana çıkarır. Şiirlerinde ise bilinçakışından ve sözcüklerin çok anlamlılığından yararlanır, kimi zaman da anlaşılır bir ifade yolunu tercih eder. Toplumcu tavır sergilediği bütün yapıtlarında yaşam göründüğü haliyle yansıtılıyor gibi görünse de alt metinde renk, figür ve sözcüklerle oluşturulmuş öznel bir dünyanın (birey merkezli bakış açısının) varlığı fark edilebilir.

Resim 16. Komet, "Bir Dakika", 50x60cm., Yağlıboya, 2007

Şiirde Resimsel Unsurlar ve Görsellik

Komet, şiirlerinde resmin etkisini doğrudan ifadelerle göstermeyi tercih etmez. Sanatçının şiirlerindeki görsel unsurlar iki şekilde görünür. Bu unsurlardan

birincisi bahsetmekten kaçınamadığı, sanatçı olarak iç dünyasını etkileyen resimsel unsurların şiirlerde yer almasıdır. İkincisi de şiirlerini yapılandırırken sözcük kullanımında, sözcüklere getirilen eklerde görsel unsurları kullanmasıdır. Bu belirmelerin temelinde, resim ve şiirin belli noktalarda kesişmesinde sürrealizmin etkisini de unutmamak gerekir.

"Fiyatlarımız Fırlamış" şiirinde, gündelik yaşamı betimlerken ve tüketim toplumunu eleştirirken resim sanatının birikimlerinden ve sözcük dağarcığından yararlanır: "… galaksilerde bile içten gelen bir besmele ile/son moda modalarda geçit töreninin yanındaki uçurumun/ucunda sırıtkan romantik dışavurumcu bir güç ile…" (Komet,2017:20)

Komet'in şiirlerindeki resimsel unsurlar kimi zaman betimlemelerinde oluşturduğu sürreal atmosferde görünür. "Hazır Huzur" şiirindeki: "Arabası kurmuş fosil/Temsili giyilmiş tersini/Semerini kepçesini üzengisini/Sığınmacılarla karışık/kaburgalarına oturmuş" (Komet,2017:36) dizeleri, sözcüklerle yapılan sürreal bir betimlemeyi andırır.

Resim 17. Komet, "Figürlü Kompozisyon", 40x59cm., Yağlıboya, 1997

1997 yılında yapmış olduğu "Figürlü Kompozisyon" resmiyle yukarıdaki dizelerin betimleyici unsurlar bağlamında birbirine benzerliği dikkat çekmektedir.

Komet'in şiirlerinde görünen resimsel etkinin bir başka boyutu da onun çizgileri ve ekleri kullanarak 'söz'de yarattığı çok anlamlılıkta belirir. Pek çok şiirinde parantez, kısa çizgi, üç nokta, soru işareti gibi noktalama işaretlerini ve aynı sözcüğe olumlu ve olumsuz ekleri getirerek anlamı çoğaltma tercihleri dikkat çeker. Bu tercihler söz ile anlam arasında, çizgiselliği kullanarak bir ilişki kurmak istediğine işarettir. "İsterken" şiirinde şaşkın sözcüğünü "şAşkın" biçiminde yazarak; üç nokta, ünlem ve kısa çizgi gibi noktalama işaretlerini sık kullanarak şiirini biçimsel açıdan da farklı bir görüntüye kavuşturur. (Komet,2013: 24-27) "Zül, Gelirdik, Sarsılırdık, Olur-Olmaz, Burun, Şeftali" gibi şiirlerinde de buna benzer bir yaklaşım sergileyen Komet, son şiir kitabı *Esas Mesele İdi Fiil*'de bu tavrından kısmen vazgeçmiştir.

Beslendiği Kaynaklar

Ahmet Hamdi Tanpınar, şiirleri ile romanları arasındaki bağdan söz ederken "şiir, söylemekten ziyade bir susma işidir. İşte o sustuğum şeyleri hikâye ve romanlarımda anlatırım" demiş ve bir anlamda hikâye ve romanlarını şiirinin açıklayıcısı olarak konumlandırmıştır. Komet de resimlerinde resmin doğası gereği beslendiği kaynakları doğrudan belirtememiştir. Ancak şiirlerinde resim, şiir, sinema ve düşünce dünyasından etkilendiği, beslendiği kaynakları dile getirmiştir. Komet'in şiirlerinde kaynaklarını dile getirmesi bütün olarak onun sanatına giden yolu da açmış olur. Can Yücel, Jean Baudrilliard, Jacques Lacan, Luis Bunuel, Leyla Erbil, Ece Ayhan, Jean-Luc Godard, Raymond Hains, Pablo Picasso, Michel Foucoult, Gilles Deleuze, Louis Aragon, Cherry Samba, Heykeltıraş Cesar, Man Ray gibi pek çok sanatçı, sinemacı ve filozof onun şiirlerinde bahsettiği kişilerdir. "Bitmeyen

Şiir" adlı şiirinde kendi yaşamı için önemli olan pek çok ismi sıralayan Komet, bu isimlerin insan ve sanatçı olarak kendi varoluşundaki önemine de değinmiş olur: "Oktay Rifat öldü/Victor Garcia öldü/Singier öldü/İrfan alkaya öldü/Güner Sümer daha önce ölmüştü…/Cemal Süreya öldü/Tezer Özlü daha önce ölmüştü…/Onat Kutlar öldü…/Roland topor öldü…/Ece Ayhan öldü…/Erol Akyavaş öldü…" (Komet,2013:108-110) Bütün bu isimler Komet'in ressamlığı ve şairliğinin -bütünüyle sanatçı kimliğinin- oluşumunda etkili oldukları için anlamlıdır. Şiirlerinde bahsettiği bu isimler, bir yönüyle resimlerinde oluşan duygusal ve düşünsel atmosferin kaynaklarıdır.

Sonuç

1960'lı yıllardan itibaren Türk resim sanatının önemli isimlerinden biri olan Komet, şiiri kendini ifade etme ihtiyacını karşılayan kimi zaman resmini besleyen ya da açıklayan bir alan olarak görmüştür. Komet'in resimleri ile şiirleri arasında doğrudan ve anlaşılır bir bağ kurmak zordur. Bu zorluk sanatçının bilinçli olarak tercih ettiği bir gizlilik poetikası değildir. Bu zorluğun ortaya çıkmasında doğrudan göndermelere karşı çıkan bir yapılanmayla beliren sanatsal duruşunun etkisi büyüktür. Bu nedenle dünyayı anlama, anlatma ve gösterme biçiminde resimleri ile şiirleri arasında benzerlik kurulabilir. Aynı zamanda beslendiği kaynaklar, renkleri ve dili benzer biçimde kullanması da resimleriyle şiirlerini birbirine yakınlaştırır. Komet'in şiirlerinde resimsel unsurlara ya da etkilere doğrudan rastlanmadığı için resimleriyle şiirleri imgesel söylemi, sürrealist ve toplumcu tavrıyla belirir.

KAYNAKLAR

Anar, T. (2015). *Sonsuzluğun Yüzleri İkinci Yeni Şiirinde Görsel Sanatlar*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.

Bilen Buğra, H. (2000). *Cumhuriyet Döneminde Resim Edebiyat İlişkisi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Erciyes, C. (2013). "Komet Momet Şiir Müsveddeleri Komet'e Sorular", İstanbul: Çağla Cabaoğlu Gallery Yayınları, 8-11.

Freud, S. (1996). *Düşlerin Yorumu*, Emre Kapkın (Çev.) İstanbul: Payel Yayınları.

Graf, M. (2013). "Komet Momet Şiir Müsveddeleri Komet'e Sorular", İstanbul: Çağla Cabaoğlu Gallery Yayınları, 16-19.

Komet, (2017). *Esas Mesele İdi Fiil*, İstanbul: Can Yayınları.

Komet, (2013). *Olabilir Olabilir*, İstanbul: Everest Yayınları.

Şarman, H. (2013). "Komet Momet Şiir Müsveddeleri", İstanbul: Çağla Cabaoğlu Gallery Yayınları, 12-15.

Tuzgöl, K. "Lacanyen Psikanalitik Kuram ve Öznenin Konumu", Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi,1 (1), (Ocak 2018): 41-53.

Yüksel, Müge, "Italo Svevo'nun Una Vıta, Senılıta' Ve La Coscıenza Dı Zeno Adlı Eserlerindeki Biçim Ve Kapsam Özellikleri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.

İnternet Kaynakları

Oktay, A. "Düşlerin Göçebesi", www.lebriz.com.

http://lebriz.com/pages/artist.aspx?artistID=493&section=550&lang=TR&periodID=&pageNo=1&exhID=0&bhcp=1.

http://www.beyazart.com/sanatci/Komet

Görsel Kaynaklar

http://www.beyazart.com/sanatci/Komet